

MUSIKEN I SVERIGE

Band IV. Konstmusik, folkmusik, populärmusik
1920-1990

Författare
Förord
Inledning
Innehåll

Huvudredaktör: Leif Jonsson

© Bokförlaget T. Fischer & Co och
Kungl. Musikaliska akademien 1994
ISBN 91 7054 702 5

Kungl. Musikaliska akademien skriftserie nr 74:IV
ISSN 0347-5158 (ISBN 91-85428-86-8)

Grafisk formgivare: Lars E. Pettersson
Fälths Tryckeri, Värnamo 1994

Digitaliserad med tillstånd av förlaget

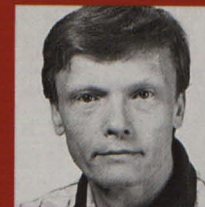

MUSIKEN i SVERIGE

IV

KONSTMUSIK, FOLKMUSIK, POPULÄR-
MUSIK 1920-1990

KONSTMUSIK, FOLKMUSIK, POPULÄRMUSIK 1920-1990

LEIF JONSSON, huvudredaktör för
Musiken i Sverige tillika volymredaktör.

HANS ÅSTRAND, volymredaktör

UNDER REDAKTION
AV
LEIF JONSSON
OCH
HANS ÅSTRAND

Övriga medverkande i denna volym:

GÖRAN BERGENDAL
PER-ERIK BROLINSON
ROLF DAVIDSON
HARALD GÖRANSSON
HOLGER LARSEN
MÄRTA RAMSTEN
LENNART REIMERS
MARTIN TEGEN
BO WALLNER

MUSIKEN / SVERIGE är en övergripande svensk musikhistoria, initierad av Kungl. Musikaliska akademien. Den skildrar både det svenska musiklivet i dess olika aspekter och den tonkonst som tillkommit inom rikets historiska gränser. Den är författad och redigerad av landets främsta musikhistoriska expertis.

Det är inte någon »traditionell» musikhistoria fokuserad endast på konstmusiken. Här ges en bred och fyllig bild av musiken i Sverige under olika epoker och i skilda delar av landet – hos såväl hög som låg, i såväl stad som landsbygd, bland såväl adel och medelklass som allmog och arbetare.

Verket omfattar fyra volymer:

- I. FORNTIDEN – 1720
- II. FRIHETSTID OCH GUSTAVIANSK TID
1720–1810
- III. DEN NATIONELLA IDENTITETEN
1810–1920
- IV. KONSTMUSIK, FOLKMUSIK, POPULÄRMUSIK 1920–1990

MUSIKEN / SVERIGE

KONSTMUSIK, FOLKMUSIK,
POPULÄRMUSIK 1920–1990

behandlar musikliv och musikodling från modernismens inträde omkring 1920 fram till ca 1990.

En inledande översikt ges av seklets musikkulturella och musikpolitiska utveckling, med den efterhand allt tydligare uppdelningen av musikodlingen i konstmusik, populärmusik och folkmusik.

Exempel på musiklivets breddning ges med symfoniorkestrarnas framväxt och med institutioner som Rikskonserter. Till andra temata om musiklivet hör det svenska körlivet – ofta betecknat som »folkrörelse» – och kyrkans musik. Musikutbildningens stora omvandling under seklet till våra dagars musikundervisning hör även hit. Likaså ägnas musikforskare och musikskriftställare ett särskilt kapitel.

Centralt i boken står populärmusiken i ett omfattande kapitel om allt mellan visor och trubadurer, jazz, rock och pop, estradörer och primadonnor, dansband och grammofonartister. Slutligen ställs frågan där: vad är egentligen »svenskt»?

Folkmusiken har sitt eget kapitel som fortsättning på motsvarande avsnitt i tidigare volymer. Här får 1900-talets spelmansrörelse sin skildring, likaså radions folkmusikinspelningar alltifrån 50-talet samt folkmusikvågen fr.o.m. 70-talet.

Sist i boken skildras konstmusiken, dels kronologiskt uppdelad i decennier, dels med insprängda kapitel om de mest framstående tonsättarna. Viktiga företeelser som den elektroakustiska musiken, 60-talets happening och instrumentala teater belyses liksom stilutvecklingen från 20-talets expressionism eller 50-talets avantgardism med tolvtonstekniken, efterhand upplösta i en »postmodern» frihet...

Rikt illustrerad i svart/vitt och färg och med en mängd musikexempel.

ISBN 91-7054-702-5

9 789170 547027

MUSIKEN I SVERIGE

IV

MUSIKEN I SVERIGE

KONSTMUSIK, FOLKMUSIK,
POPULÄRMUSIK 1920-1990

REDIGERAD AV LEIF JONSSON
OCH HANS ÅSTRAND

FISCHER & Co.

Musiken i Sverige.

Huvudredaktör: Leif Jonsson.

© Bokförlaget T. Fischer & Co.

och Kungl. Musikaliska

akademien 1994.

ISBN 91 7054 702 5

Kungl. Musikaliska akademiens

skriftserie nr 74:IV , ISSN 0347-

5158 (ISBN 91 85428 86 8).

Texten satt i Adobe Garamond.

Grafisk formgivning av

Lars E. Pettersson.

Ombrytning i PageMaker av

Leif Jonsson.

Rippning, repro och tryckning:

Fälths Tryckeri, Värnamo 1994.

Omslagsbild: Sven Erixson, Melodier vid älven, detalj från skiss till gobeläng för Göteborgs konserthus 1935 (Göteborgs konstmuseum).

Bokförlaget T. Fischer & Co.

Norrlandsgatan 15

111 43 Stockholm

FÖRFATTARE

Göran Bergendal (f. 1938), musikskriftställare, för närvarande verksam vid Svenska rikskonserter och Sveriges radio. Bergendal har publicerat böcker och en lång rad artiklar om samtida svenska tonsättare.

Per-Erik Brolinson (f. 1947), docent i musikvetenskap vid Stockholms universitet. Har bl.a. tillsammans med Holger Larsen publicerat en rad böcker och artiklar inom populärmusikområdet.

Rolf Davidson (f. 1925), verksam som skribent, forskare och lärare vid Ingensunds musikhögskola. Tidigare verksam inom Institutet för Rikskonserter (1964–71) samt rektor för Bergens musikkonservatorium (1971–90).

Harald Göransson (f. 1917), professor emeritus vid Musikhögskolan i Stockholm. Bedriver studier i svensk koralhistoria och disputerade 1992 på en avhandling om koralpsalmboken 1697. Ledamot av 1968 års Kyrkohandbokskommitté.

Leif Jonsson (f. 1949), fil. doktor i musikvetenskap. Huvudredaktör vid Musikaliska akademien för *Musiken i Sverige*. Även verksam vid Svenskt musikhistoriskt arkiv i Stockholm.

Holger Larsen (f. 1951), docent i musikvetenskap, sedan 1984 prefekt vid Musikvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet.

Märta Ramsten (f. 1936), fil. doktor, arkivarie vid Svenskt visarkiv med ansvar för inspelningsverksamhet och utgivning av folkmusikfonogram. Har publicerat böcker och artiklar om svensk folkmusik, samt medverkat i musikradion med olika program.

Lennart Reimers (f. 1928), professor emeritus i musikpedagogik vid Centrum för Musikpedagogisk forskning, Musikhögskolan i Stockholm och Stockholms universitet, samt musikförläggare (Edition Reimers).

Martin Tegen (f. 1919), docent i musikvetenskap, 1958–84 föreståndare för Musikvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet. Bland annat ansvarig för person- och sakregister i *Musiken i Sverige*.

Bo Wallner (f. 1923), professor i musikhistoria och formlära vid Musikhögskolan i Stockholm. Har förutom *Wilhelm Stenhammar och hans tid 1–3* (1991) bl.a. förf. *Vår tids musik i Norden* (1968), *Musiksvenska* (1973, 1984²) och *Lodet och spjutspetsen* (1985).

Hans Åstrand (f. 1925), professor, ständig sekreterare emeritus i Kungl. Musikaliska akademien (1973–90), tidigare lektor (romanska språk) och musikkritiker (Kvällsposten 1950–73) i Malmö, huvudredaktör för Sohlmans musiklexikons andra upplaga.

FÖRORD

Med denna volym fullföljs den första stora framställningen av musiken i Sverige. Hur projektet kommit till stånd har kortfattat skildrats i förorden till de tre föregående volymerna, liksom också syftet och uppläggningsen av framställningen. Såvitt möjligt har de främsta experterna anlitats på de olika ämnesområdena, och produktionen har främjats genom ett gott samarbete mellan Musikaliska akademien, som svarat för skrivandet av texterna och redigeringen, och Bokförlaget Fischer & Co., som handhaft formgivning, tryckning och distribution av verket.

Föreliggande fjärde volym har drabbats av vissa svårigheter som de tidigare volymerna varit förskonade från. Redan närheten i tiden utgör ett problem, så tillvida som materialet är överväldigande stort och ännu inte utsatts för den sällning som avståndet brukar ge. Ett speciellt problem har varit att några medarbetare inte slutförde sitt arbete, i viss mån p.g.a. denna materialets obändighet, vilket har fått konsekvenser för några av kapitlen. De ersättningstexter som vi kunnat ta fram har av förklarliga skäl fått delvis andra tyngdpunkter. För teckningen av musiklivet har bl.a. ett planerat avsnitt om musiklivets tolkare – operasångare, instrumentalister, dirigenter etc. – inte kunnat genomföras i avsedd omfattning, inte heller ett fylligare avsnitt om den nya medievärlden, särskilt gramfonindustrin. Omständigheterna har också inneburit större koncentration än planerat på de två huvudförfattarna på konstmusikens område: Hans Åstrand och Bo Wallner.

Ett varm tack riktas till alla författare, speciellt Hans Åstrand som fungerat som medredaktör. Innehållsförteckningen visar hur författarskapet fördelas. Utöver vad som där framgår kan nämnas att Lennart Reimers skrivit om Barnvisan (s. 276 f.). I delkapitlet »Andra tonsättare» inom kap. 10 har Hans Åstrand författat inledningen (395 f.), Bo Wallner s. 397–427 varefter Åstrand tagit vid igen.

Såsom i tidigare volymer har alla texter genomgått en utförlig redaktionell behandling. Det har varit en huvudredaktörs allra mest maktpåliggande uppgifter, där det gällt att utöva ett grannlaga inflytande med hänsyn till inte bara författare och själva ämnet utan även till den presumptiva läsaren. Därefter har texterna granskats både vetenskapligt och språkligt av Musikaliska akademiens forskningssekreterare Henrik Karlsson, fil. doktor Axel Helmer (i projektets Ledningsgrupp), Musikaliska akademiens biblioteks Överbibliotekarie Anders Lönn, samt docent Martin Tegen. Den senare, som även var medredaktör i vol. III, har på ett speciellt sätt följt arbetet genom att bl.a. också utarbeta volymernas personregister samt, i denna volym, ett värdfullt sakregister för samtliga volymer.

På samma sätt som i tidigare volymer har med hjälp av författarna ett kommenterande litteraturkapitel sammanställts av undertecknad, som även varit ansvarig bildredaktör.

De flertal musikexempel som är gjorda med dators hjälp är utförda av Tomas Block, Nils Mannerfeldt och Mats Åberg vid Institutionen för musikvetenskap i Uppsala, samt Hans Åstrand. Det huvudsakliga redaktionella arbetet har gjorts vid Svenskt musikhistoriskt arkiv i Stockholm (vid MAB) där bl.a. Peter Söderbäck, Ingebjörg Barth Magnus och Veslemøy Heintz var till stor hjälp.

Som huvudredaktör är jag både glad och lättad att se verket fullbordat efter sex år av intensivt arbete. Min förhoppning är att det blir ett dokument för framtiden: att kritisera men också som en inspiration. Det bästa »belöningen» vore om arbetet ledde till att en ny generation musikforskare i en inte alltför avlägsen framtid ställde sig på våra axlar och skrev »den nya» *Musiken i Sverige*.

Leif Jonsson
Huvudredaktör

INLEDNING

I den epokindelning som valts för *Musiken i Sverige* har allmänhistoriska aspekter genomgående förskjutit den mekaniska tidsindelning som sekelskiftesgränser innebär. Alla epokindelningar har nackdelar, inte minst därför att all historik inte kan bygga på en enda enkelt linjär kronologi utan på polykronologi – flera samtidiga och parallella tidsförlopp där skiftande perspektiv präglar de generationer som skapar, återskapar och upplever musik.

För denna fjärde och avslutande volym om »1900-talet» har tidssnittet för fr.a. konstmusikens del sålunda satts vid första världskrigets slut. »Det glada 20-talet», en seglivad och av många bestridd beteckning, var i mycket en ny tid, då ansträngningar gjordes att komma ur gastkramningen och finna nya livsformer, särskilt påtagligt för de inte så få nationer som fötts ur krigets och inte minst det habsburgska rikets aska: först med detta slutade »det långa 1800-talet» (Hobsbawm).

I svensk musikhistoria har detta 20-tal gärna skildrats med perspektiv mot en likartad strävan till förnyelse (även om Sverige inte direkt gastkramats av krigshandlingar). »Modernismens genombrott» är en vanlig etikett på efterkrigstiden, och det finns goda skäl att särskilt belysa ett sådant stilskifte. Man måste dock vara fullt medveten om att år 1920 inte betydde något påtagligt skifte för musiklivet, i varje fall inte upplevdes eller skildrades så av samtiden.

Som så ofta kan perspektivet väljas med olika, ofta drastiskt annorlunda utgångspunkter. De begåvade unga tonsättarna, de ambitiösa tonkonstnärerna, musikkorskarna, kritikerna och institutionsledarna har säkert ofta känt nya vinddrag. Men »ute» i musiklivet, hos flertalet musikintresserade, inte sällan i den mera trögflytande institutionsvardagen, har gärna efterklangerna i olika avseenden fortsatt att genljuda. Då historiografens roll ofta ändå är att påvisa förändringen, faller det sig naturligt att i ett viktigt avseende spåra »nyheten», t.ex. stilskiftet. I historiens ljus är det fr.a. Rosenbergs första stråkkvartett från just 1920 som markerar detta stilskifte.

Här är ännu områdesbeskrivningen fokuserad på vad som numera helst kallas den västerländska konstmusiken. Nationer har i sekler satsat mycken kreativitet, organisatorisk kraft och betydande ekonomiska resurser på att bygga upp och vidmakthålla ett musikliv präglat av denna konstmusik, en konstform som ännu långt in i vårt eget århundrade har haft en obestriddlig hävd i vad som kallas en nations kulturarv. I dag har situationen delvis ändrats.

Liksom tidigare volymer av *Musiken i Sverige* strävar framställningen efter att ta hänsyn till alla viktigare musikområden. Med denna del har musiklivet tydligare än någonsin kommit att indelas i tre stora områden: konstmusik, folkmusik, populärmusik. Alla har de mer än tidigare utvecklats till stora, delvis institutionaliserade områden, som åtminstone delvis har fjärrat sig från varandra. Den moderna konstmusiken har blivit avantgardistisk och ofta mera svårtillgänglig, samtidigt som den äldre konsten har breddat sin publik på ett överraskande sätt. Folkmusiken, som ju bevarar folkliga traditioner från tidigare sekel, har vunnit nya lyssnare och utövare långt utanför det krympande samhällsskikt som ursprungligen bar upp den. Populärmusiken har blivit den största musiksektorn med hjälp av teknikens alla resurser och med den angloamerikanska musikodlingen som mönster. Samtidigt finns också tendenser till närmanden mellan de tre stora områdena. Det bör inte heller förtigas att det finns stora definitionssvårigheter när det gäller att precisera områdena. I denna volym redovisas de viktiga dragen i denna stora och komplicerade bild.

Det bör därvid framhållas att ett sådant grepp inte är självklart på den internationella scenen – i flertalet tyska eller engelska framställningar av motsvarande art lyser folkmusik och populärmusik med sin frånvaro. I svensk musikvetenskap har folkmusiken länge haft sin självklara plats. Mera pionjärtad är därför framställningen av populärmusiken, som här för första gången vetenskapligt analyseras i en framställning tillsammans med konstmusiken.

Volymen är – till skillnad från tidigare volymer – inte formellt uppdelad i olika »delar». Det hindrar dock inte att materialet naturligt sönderfaller i skilda avdelningar som i stort sett motsvarar bokens undertitel »Konstmusik, folkmusik, populärmusik 1920–1990».

Kapitel 1–5 behandlar skilda aspekter på musiklivet – i hela dess bredd. Efter en inledande musiklivsöversikt sker i kapitel 2 en fördjupning på speciellt det *musikpolitiska* området och med särskild avstamp i den stora statliga musikutredningen av år 1947. Dess resultat belyses genom både symfoniorkestrarnas verksamhet och genom etableringen av Rikskonsertter. Denna statliga konsertbyrå har genom åren erhållit mycket kritik från många håll. Det är fr.a. som ett monument över

svensk musikpolitik under de senaste decennierna som Rikskonserter har sin givna plats i denna studie.

Kapitel 3 tar upp det närmast ofrånkomliga ämnet i svenskt musikliv – körsången, som så ofta kallas en veritabel »folkrörelse». Här är det fråga om musikaliska yttringar i det myllrande fria svenska organisationslivet.

Kapitel 4 handlar också om svensk sång, men nu fr.a. med utgångspunkt i arbetet inom senare tiders psalm- och koralboksarbeten – i form av en *statlig* offentlig utredning, initierat skildrat av Psalmskommitténs musiksakkunnige.

Kapitel 5 tar upp ett par av de mest grundläggande sidorna i musiklivet, som dock aldrig ordenligt brukar belysas. Det gäller dels musikundervisningen på alla nivåer och dels musikskrivandet – även detta på skilda nivåer, både den akademiska och journalistiken.

Med kapitel 6 inträder bokens nästa »del» med Populärmusiken, vars centrala placering i bokens mitt är avsedd som betoning av genrens enorma vidd (vilket kan jämföras med en motsvarande mittendel i vol. II, men även första delen i vol. III, där den populära musiken behandlas integrerad med musiklivet).

Den därpå följande »delen» är Folkmusiken (kap. 7), vars framställning är en naturligt fortsättning på folkmusikavsnitten i tidigare volymer, men också ger anknytningar till den samtida populärmusiken och konstmusiken.

Bokens avslutande stora »del» (kap. 8–12) behandlar Konstmusiken som konstodling, tonsättarna och verken. Detta görs fr.a. kronologiskt med början i 20-talets »modernistiska» nydaningar (kap. 8) och avslutning i 80-talets »postmodernistiska» yttringar (kap. 12). En ytterligare delning av perioden görs med andra världskriget, då krigsslutet på många sätt både uppfattades som och verkligen innebar en nytt stort uppbrott (kap. 10).

Bland dessa kapitel är insprängda större tonsättarporträtt över Hilding Rosenberg och Lars-Erik Larsson (kap. 9) samt Karl-Birger Blomdahl och Allan Pettersson (kap. 11). Dessa får på olika sätt representera sina skilda perioders »stora» inom svensk musikkonst och som med sin död avslutat sitt verk.

Avslutningsvis sker i kapitel 13 ett litet försök att blicka in i framtidens musik i Sverige.

Det hela kompletteras av dels ett kapitel med litteratur och referenser, dels personregister och sakregister – det senare för samtliga fyra volymer.

Orpheusfontänen av Carl Milles (1936) framför Stockholms konserthus.

INNEHÅLL

FÖRFATTARE	7
FÖRORD	9
INLEDNING	11
1. MUSIKEN I SVERIGE – EN ÖVERSIKT <i>(Rolf Davidson, Leif Jonsson, Hans Åstrand)</i>	15
Musiklivet	15
Konstmusiken	37
Populärmusiken	41
2. MUSIKLIVETS BREDDNING <i>(Rolf Davidson)</i>	45
Göteborgs orkesterförening	47
Stockholms filharmoniska orkester	53
Sveriges radios orkesterverksamhet	59
Norrköping symfoniorkester	65
Gävle, Helsingborg, Malmö	69
Rikskonserter	75
3. KÖRSÅNGEN <i>(Lennart Reimers)</i>	81
Körliv och körrörelser	81
Manskören	85
Den blandade kören	87
Klanglig och pedagogisk utveckling	93
4. KORAL OCH MÄSSA <i>(Harald Göransson)</i>	107
Mässmusiken	109
Koralerna	117
5. PEDAGOGER OCH SKRIFTSTÄLLARE <i>(Lennart Reimers)</i>	129
Musikutbildningen och dess omdaning	129
Musiken och det tryckta ordet	147

6. POPULÄRMUSIKEN (<i>Per-Erik Brolinson & Holger Larsen</i>)	163
Visor och trubadurer	169
Det kontinentala arvet	181
Jazz – rock – pop	189
Estradörer och primadonnor	215
Med glimten i örat	227
Dansmusiken	239
Grammofonartisten	251
Svenskheten	261
7. FOLKMUSIKEN (<i>Märta Ramsten</i>)	279
Den organiserade spelmansrörelsen	283
Radion och folkmusiken	289
Folkmusikvägen	297
Insamling och forskning	305
8. KONSTMUSIKEN 1920–45 (<i>Hans Åstrand</i>)	311
Modernismens inträde	311
Nyklassicism och nysaklighet	331
Perioden 1920–45 i backspegeln	347
9. TVÅ TONSÄTTARPROFILER	367
Hilding Rosenberg (<i>Bo Wallner</i>)	367
Lars-Erik Larsson (<i>Göran Bergendal</i>)	385
10. KONSTMUSIKENS 40- OCH 50-TALISTER (<i>Bo Wallner</i>)	395
Det stora uppbrottet (<i>Hans Åstrand</i>)	395
Måndagsgruppen och musiklivet	397
Sven-Erik Bäck	409
Ingvar Lidholm	415
Andra tonsättare (<i>Wallner & Åstrand</i>)	425
11. TVÅ TONSÄTTARPROFILER	445
Karl-Birger Blomdahl (<i>Bo Wallner</i>)	445
Allan Pettersson (<i>Rolf Davidson</i>)	463
12. KONSTMUSIK FÖR VÅR EGEN TID (<i>Hans Åstrand</i>)	477
Mellan grupper och decennier	477
Elektro-akustisk musik (EAM)	491
Instrumental teater – happening	501
70-talet – nästa skördetid	509
Nya nätverk i en »postmodern» musik	515
13. MUSIKEN I SVERIGE OCH FRAMTIDEN (<i>Hans Åstrand</i>)	525
KÄLLOR & LITTERATUR	531
PERSONREGISTER VOL. IV	547
SAKREGISTER VOL. I–IV	565